

December 2006 elfde jaargang nummer 3
Dit informatiebulletin is een periodieke uitgave van de
Historische Vereniging Winsum-Obergum.

In dit bulletin worden artikelen en berichten opgenomen met betrekking tot het werkterrein en de activiteiten van de vereniging, de ingestelde werkgroepen, individuele leden of derden. Een ieder, al dan niet lid van de vereniging, kan ideeën, suggesties en materiaal aanleveren op onderstaand redactieadres. De redactie zal beoordelen of het aangeboden materiaal voor plaatsing in aanmerking komt.

Dit bulletin zal drie keer per jaar verschijnen en wordt gratis aan de leden van de vereniging verstrekt. Voor niet-leden is het bulletin, tegen betaling van € 5,- per exemplaar, verkrijgbaar bij: P. Noord, Kloosterstraat 8, 9951 CE Winsum.

Redactie:

B. van der Dussen
 J. A. Groothof
 J. Huitsing
 J. Stevens
 C. A. Tersteeg
 A. Pieterman

Redactieadres:

Hamrik 7, 9951 JH Winsum
 www.winshem.nl
 e-mail: info@winshem.nl

Voorzitter

Drs. J. Tersteeg
 Westerstraat 31, 9951 EM Winsum
 telefoon: 0595-442456

Secretaris

Jhr. Ir. C. de Ranitz
 Bellingeweer 10, 9951 AM Winsum
 telefoon: 0595-441921

Penningmeester

I. van der Molen-Huisman
 Hendrik Werkmankade 6, 9951 MD Winsum
 telefoon: 0595-443050

Algemeen Adjunct

J. Venhuizen
 Schepperijlaan 56, 9951 BL Winsum
 telefoon: 0595-441574

Leden

B. Raangs
 Havenstraat 4, 9951 AE Winsum
 C.A. Tersteeg
 Freesiaalaan 30, 9951 GM Winsum
 J. Veltman
 Schoolstraat 12, 9951 EL Winsum
 Mevr. A. Bremer
 Potvenne 7, 9951 JL Winsum
 B.J. Haak
 Freesiaalaan 29, 9951 GL Winsum

*Kosten lidmaatschap: € 15,- per jaar, bij verzending
 € 19,- per jaar. Bij beëindiging van het lidmaatschap dient u dit vóór de verschijning van het Infobulletin nummer 1 van het volgende jaar kenbaar te maken bij de secretaris van de vereniging.*

*Bankrelatie: ABN-AMRO Winsum;
 rekeningnr. 61 23 36 174*

ISSN 1386-1530

*Vormgeving: Jaap Stevens
 Prepress: Letter & Lijn bv
 Druk: Drukkerij Alba*

Voorwoord

Nog net voor de feestdagen is, - als alles goed is gegaan -, dit derde en laatste nummer van de elfde jaargang van ons Infobulletin bij u op de mat gevallen. Een extra dik nummer om heerlijk van te genieten onder het genot van een glas wijn, een kerstkransje of een lekkere vette oliebol.

Onze kersverse werkgroep 'Scheepvaart en scheepsbouw' in Winsum en Obergum gaat inderdaad met een forse klap en bijdrage te water. De eerste resultaten en schitterende foto's beloven wat voor de toekomst. Tja, Obergum had niet voor niets een Nicolaaskerk, toch?

Na de publicatie van de inventarisatie van het kerkhof van Bellingeweer, eerder in deze jaargang, is in dit nummer het prachtige kerkhofje van Ranum aan de beurt. Eerder meldden we al dat de werkgroep van vrijwilligers erin is geslaagd de gehele fundering van de Middeleeuwse kerk terug te vinden. Op het kaartje kunt u nu eindelijk zien waar deze precies stond. Voorts zijn er enkele foto's opgenomen van bijzondere en zeer oude grafstenen op Ranum.

Piet Noord geeft in 'Doudestiet' korte impressies van de Nicolaaskerk van Obergum en Plattil. En als u inspiratie heeft opgedaan tijdens de feestdagen, dan kunt u zich ook nog opgeven om oude en misschien bijna vergeten verhalen te vertellen.

Maar goed, wat zijn nu 11 jaargangen Infobulletin op 950 jaar Winsumer geschiedenis? We beginnen net, moet u maar denken.

Hoe het zij, het komende jubileumjaar belooft een erg druk en spannend jaar te worden voor onze vereniging en uiteraard ook voor ons.

■ De redactie.

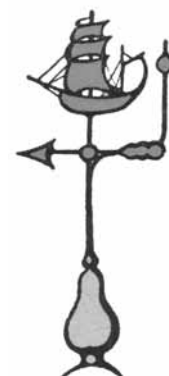

Inhoud

Te water	2
Het kerkhof van Ranum	10
Doudestiets	22
Verslag ledenvergadering 17 oktober 2006	24
Vrijwilligers voor het verhalenonderzoek Groningen	27

Te water

Van start

Na de eerste bijeenkomsten van de werkgroep wordt al snel duidelijk dat ons onderwerp uitgebreider is dan we aanvankelijk hadden gedacht. We doen eerst literatuuronderzoek. Er komt een hele stapel boeken op tafel over de geschiedenis van Groningen en speciaal over waterstaat, scheepvaart en scheepsbouw. Genealogisch onderzoek levert een serie stamboomgegevens op van de diverse Obergumer werfeigenaren. Daarnaast hebben we de beschikking over een aantal oude foto's van de scheepshellingen, het hellingpersoneel, schepen en schippers uit de Groninger Archieven. We bekijken alle foto's zorgvuldig en toetsen die aan de huidige situatie en aan de gegevens uit de eerder in ons tijdschrift gepubliceerde minuutplannen van 1828. Een gouden vondst blijkt de 'collectie Damminga' in het Noordelijk Scheepvaartmuseum. Hierin bevinden zich aantekeningen en ook een overzicht van de scheepsbouw in Obergum vanaf 1900. Damminga baseerde zich vooral op gegevens uit het kadaster en interviewmateriaal. Daarvoor consulteerde hij (zo blijkt uit een brief 28 mei 1986) onder andere ons voormalig bestuurslid en kenner van de plaatselijke geschiedenis, de heer Piet Noord.

Na deze eerste inventarisatie van gegevens doen we wat aanvullend, voorlopig onderzoek in het gemeentearchief en stellen een eerste chronologisch overzicht samen van 1600 jaar, voor ons onderzoek relevante, bewoningsgeschiedenis van Winsum-Obergum, dat ons het nodige houvast moet verschaffen bij onze reis door de tijd. Daarnaast wordt er een lijst opgesteld met namen van 'oud-Winsumers' die ons mogelijk nog iets kunnen vertellen over hun herinneringen uit de eerste helft van de twintigste eeuw met betrekking tot ons onderwerp. Van de buurtvereniging Tuinbouwstraat, die onlangs haar vijftigjarig bestaan heeft gevierd, krijgen we een ordner ter beschikking met documentatie over doorstart en uiteindelijke sanering van de helling langs de spoorloot. En zo doemt al lezend, pratend en speurend een beeld op van wat ons de komende tijd te doen staat. We beginnen nu met een vooruitblik en zoomen daarna in op meer details en bronvermelding. Vanaf voorjaar 2007 gaan we u onder de titel 'Van schippers en hellingvolk' in een serie van vijf of zes artikelen vertellen wat die zoektocht heeft gebracht.

Bewoningsgeschiedenis in een notendop

Al rond 700 vóór Chr. loopt er tussen de wierden van Winsum en Obergum een afwateringsgeul. De getijdenwerking van de zee houdt de geul open en zo ontstaat het huidige Winsumerdiep, dat tot op de dag van vandaag aan het tweelingdorp Winsum-Obergum zijn specifieke karakter verleent. In de negende en de tiende eeuw vindt de Lauwerszeeinbraak plaats en verbindt de Lauwersmonding zich met de Hunze. Dan komt ook de zogenaamde 'Friese handel' op en in 1057 krijgt Winsum markt-, munt- en tolrecht, zowel te land als te water. Daardoor

Tijdens een buurtpraatje in de Tuinbouwstraat tussen de vormgever van ons tijdschrift Jaap Stevens en mevrouw Medema kwam ter sprake dat laatstgenoemde nog steeds contact had met de oude mevrouw Poppen in Lemmer. De firma Poppen nam na de oorlog de scheepswerf van de gebroeders Sissing aan de spoorloot over. Na het vertrek van de firma Poppen naar Lemmer bleven mevrouw Medema en mevrouw Poppen hun oude vriendschap onderhouden. Zo stuurde mevrouw Poppen een paar jaar geleden eens een stapeltje oude foto's uit het familiealbum naar haar vriendin in Winsum. Dat stapeltje foto's was de aanleiding dat in het voorjaar van 2006 drie enthousiastelingen van onze historische vereniging besloten om wat meer te weten te komen over de geschiedenis van deze werf. Al snel bleek dat de scheepswerf van Poppen niet de enige werf in Obergum is geweest en zo werd ons onderzoeksterrein verder uitgebreid naar de overige scheepswerven en de functie van het Winsumerdiep voor de scheepvaart. En ..., hierbij hebben we dan nu het genoeg om u de feestelijke tewaterlating aan te kondigen van de nieuwe werkgroep 'Scheepvaart en Scheepsbouw' van de Historische Vereniging Winsum-Obergum. Een vloedgolf zal deze tewaterlating zo gauw niet opleveren en een nat pak hoeft u dan ook niet te vrezen. In dit eerste inleidende artikel vertellen we wat u de komende twee jaar wél van ons verwachten kunt en schetsen we een vooruitblik van de onderwerpen die daarbij de revue gaan passeren.

Kadasterkaart van Obergum uit 1828 met links de locatie van de dan inmiddels verdwenen 'ol helgn', in het midden de twee werven tussen de Oosterstraat en het Winsumerdiep en rechts de locatie van de dan nog toekomstige werf Sissing

Muurschildering van de heilige Nicolaas uit 1470 in de Nicolai-kerk te Appingedam

krijgt Winsum in de elfde eeuw een belangrijke handelspositie; met laken als belangrijk exportproduct. In diezelfde eeuw wordt, zo wil de legende, bij Bedum de heilige Walfrides door de Vikingen vermoord. (Vikingen kwamen zoals bekend per schip en zullen dan ook ongetwijfeld via Winsum naar Bedum zijn gevaren.) Nadien komt er langzamerhand pelgrimage naar Bedum op gang. Tezelfdertijd wint de kerstening snel terrein. In Winsum dateert de eerste kerk ook uit de elfde eeuw.

In 1267 krijgt Winsum een Dominicaner klooster, een teken dat er dan een zeker stedelijk karakter is ontstaan, waardoor er genoeg bewoners en handelsverkeer aanwezig zijn voor de bedelmonniken. Om turf te halen varen de kloosterlingen naar hun landerijen bij het Zuidlaardermeer. Daaraan herinnert in Winsum de benaming 'Munnikelent' voor de losplaats bij de Havenstraat. De dertiende-eeuwse kerk van Obergum verwijst eveneens naar het scheepvaartverleden want St. Nicolaas, beschermheilige van de zeevarende kooplieden, is patroon van deze kerk (zoals overigens ook van onder andere de Groninger A-kerk en de Nicolai-kerk in Appingedam).

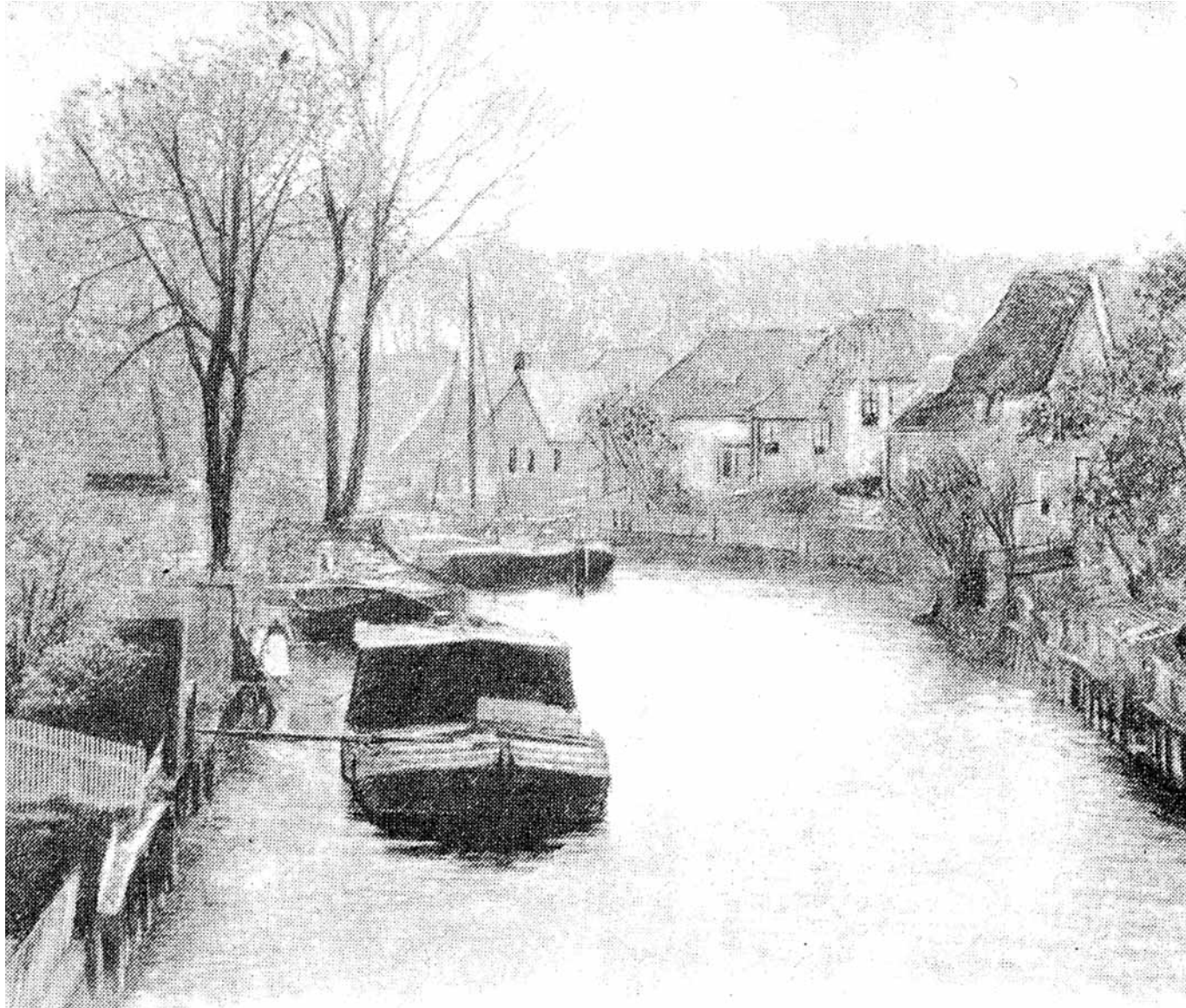
Na 1300 raakt de Friese zeehandel in het slop door de ontwikkeling van de Vlaamse lakenhandel en de opkomst van de Westfaalse steden en de havens aan de Oostzee. Naast de landadel gaan dan ook de kloosterlingen de nodige economische activiteit ontwikkelen. Dit is de stad Groningen een doorn in het oog, want juist als de Groninger zeehandel achteruit gaat, gaan de rijk geworden kooplieden uit de stad hun monopoliepositie als regionaal marktcentrum verder uitbouwen. Dit feit staat aan de wieg van een langsepend conflict tussen stad en ommeland, dat uiteindelijk wordt beslecht als Winsum in 1581 door de stad Groningen wordt veroverd en verwoest.

Scheepsbouw in Obergum

*Elektrische
dwarshelling van de
firma Poppen & Zn,
eind jaren vijftig
van de vorige eeuw*

Gezicht vanaf de Boog in oostelijke richting met op de achtergrond de werf van Van der Werf en op de voorgrond een turfship, ter hoogte van brandstofhandelaar Evenhuis

Waar gevaren wordt is natuurlijk ook behoefte aan scheepsbouw en reparatie en daar waar het Winsumerdiep de voet van de Obergumer wierde rondt, in de binnenbocht, is kennelijk een gunstige plaats ontstaan om schepen te bouwen. In de volksmond is de gemeentelijke kade aan de Westerstraat (achter Bee-reboom) nu nog bekend onder de naam 'ol helgn'. Die benaming verwijst naar lang vervlogen tijden, want in 1806 is op deze plaats al geen scheepswerf meer gevestigd. De oudste verwijzing naar het Winsumer scheepsbouwverleden is de vermelding van het beroep schuitemaker op een inkwartieringslijst van Obergum uit 1574 en de oudste bij naam genoemde scheepsbouwer komt voor in een gerechtelijk archiefstuk uit 1610, het betreft: "Heino Claessenn, schuitemaker tho Winsum".

Aan de Oosterstraat zijn, volgens een statistiek uit 1813, direct naast elkaar twee scheepstimmerwerven gevestigd. De westelijke werf heet dan "van ouds bestaand" en is eigendom van Pieter Ties Meijer. Na verschillende generaties scheepsbouwers overlijdt in 1929 de laatste hellingbaas Hans Simons van der Werf en in 1937 wordt er de klompenhandel van de gebroeders Bierling gevestigd. Oostelijk van de 'van ouds bestaande helling' wordt in 1810 een tweede scheepstimmerwerf, de 'nije helgn', opgericht. Jan Rikkerts Kampinga is er de eerste scheepsbouwmeester. Zijn laatste opvolger is Gerard Reynolds Kuipers. In

1926 komt dit oostelijke werfterrein, dat dan inmiddels eigendom is van de gemeente Winsum, in de publieke verkoop. Zo verdwijnt de Winsumer scheepsbouw, die in het midden van de negentiende eeuw een grote bloei heeft gekend, tussen de twee wereldoorlogen successievelijk uit de oude dorpskern. Uit een scheepsbouwenquête uit 1861 blijkt bijvoorbeeld dat er in Winsum twee werven zijn, één van R. Kuipers, de 'nije helgn', die gedurende de negentiende eeuw meerdere zeegaande tjalken bouwt en ... "eene kleine werf die geene zeeschepen bouwt". Maar als rond de eeuwwisseling houtbouw wijkt voor geklonken ijzer, worden de bakens verzet. Zo wordt er in 1911, oostelijk van het Jeneverbrugje, een derde helling opgericht aan de spoorloot achter de Tuinbouwstraat. Eigenaren zijn de gebroeders Hendrik en Klaas Sissing. Na de Tweede Wereldoorlog komt deze jongste werf in handen van de firma Poppen en is dan nog de enige Winsumer scheepshelling in functie. Poppen bouwt de nu nog aanwezige dwarshelling, waarschijnlijk in verband met de schaalvergroting van de binnenvaart. Het is dan vooral een reparatiewerf, waar slechts sporadisch nieuwe schepen te water gaan. Als de firma Poppen in 1961 haar bedrijvigheid verplaatst naar Lemmer, wordt de nu nog in Winsum woonachtige familie Doornbusch eigenaar van de werf. In de zeventiger jaren van de vorige eeuw raakt ook deze laatste Obergumer scheepswerf in verval. In 1978 bestaan er plannen om op het werfterrein luxe koopwoningen te bouwen, maar daartegen bestaat verzet van de kant van het gemeentebestuur. Evenals terpen, molens en kerken zou ook dit stukje Winsum als waardevol dorpsgezicht behouden moeten blijven. Vanuit die

Scheepvaart richting Onderdendam. Panorama vanaf de molen De Vriendschap in noordoostelijke richting tussen 1893 (ná aanleg van het spoor) en vóór 1911, als achter de vlasfabriek de werf van Sissing wordt gebouwd

visie beleeft de helling aan het omsnijdingskanaal in 1984 nog een door de overheid gesubsidieerde doorstart ten gunste van de recreatievaart. Op 9 mei van dat jaar verricht Commissaris van de Koningin Vonhoff de officiële opening van de inmiddels geheel gerestaureerde dwarshelling, maar tien jaar later wordt de helling na veel trammelant alsnog gesaneerd. Daarmee komt aan de eens zo bloeiende bedrijfstak van scheepsbouwnijverheid in Obergum definitief een einde.

Scheepvaart op het Winsumerdiep

Na de teloorgang van de middeleeuwse zeevaart en de opkomst van de stapeldwang van de stad Groningen is er voor de scheepvaart van Winsum alleen nog een regionale taak weggelegd. Toch is het in de zeventiende eeuw zo druk met schepen in Winsum en Obergum dat het Winsumerzijvest in 1622 een verordening opstelt en voor de handhaving daarvan een opzichter aanstelt. Het is dan verboden schepen te dicht bij de brug of midden in het diep te leggen. Ook 'sullen geen twee an malkanderen ofte dubbelt moegen liggen, maer alle achter den anderen gekeent'.

In de zeventiende eeuw neemt met name de vrachtvaart van en naar de stad Groningen sterk toe. Voor die toenemende handel en ten dienste van 'de reysende man' gaat het provinciale bestuur over tot het instellen van beurtveren. In 1660 wordt het Mensingeweersterloopdiep gegraven als onderdeel van de trekvaart naar Ulrum. De aanleg van verharde trekwegen maakt het mogelijk een geregelde trekschuitdienst te onderhouden. Evenals de scheepsbouw floreert rond 1850 ook de binnenlandse vrachtvaart vanuit Winsum. In dat jaar staan er 38 schepen geregistreerd met samen 2027 ton inhoud, grotendeels tjalken. Twee schepen vervoeren goederen naar Holland, er varen twee schepen op marktdagen naar Groningen en aan het eind van de Havenstraat, oostelijk van het Jeneverbrugje, is de aanlegplaats voor de trekschuit van Ulrum naar Groningen. In 1869 wordt een stoombootdienst ingesteld tussen Zoutkamp en Groningen via Winsum, maar de trekschuit blijft nog varen tot de komst van de trein aan het einde van de negentiende eeuw.

De introductie van de stoomboot op een aantal trajecten in de provincie Groningen en de opkomende concurrentie van de

Tewaterlating bij de werf van Sissing, jaren twintig vorige eeuw (collectie Noordelijk Scheepvaartmuseum)

*Tewaterlating eind jaren vijftig/begin jaren zestig van de vorige eeuw op de werf van Poppen van een bakdekker.
Herkent u mensen op deze foto? Neemt u dan even contact met ons op*

vrije markt hebben tot gevolg dat de monopoliepositie van de zeilende beurtschippers wordt aangetast, met alle sociale gevolgen van dien. Eind negentiende en begin twintigste eeuw is het in de schipperswereld dan ook vaak armoe troef. Gedurende de wintermaanden organiseren armoedebestrijders voor de werklozen en voor de door ijsgang gestagneerde binnenschippers schaatswedstrijden op het ijs. Daarmee zijn wat geld en levensmiddelen te verdienen. In feite is deze vorm van steunverlening de basis voor het ontstaan van de talloze ijsclubs in de noordelijke regio.

Winsumers van de eenentwintigste eeuw herinneren zich het schippersvolk vooral als arme lui. Zo vertelt kleinzoon Erik (die opgroeit temidden van de klompenhandel van zijn opa Geert en vader Hendrik Bierling op het voormalige scheepswerfsterrein aan de Oosterstraat) in een interview, hoe zijn grootvader voor de oorlog van een schippertje eens een hondje kreeg aangeboden in ruil voor een paar nieuwe klompen ... omdat er geen centjes meer waren ... De ruil ging door, Blacky mocht blijven ...

Restanten van scheepsbouwnijverheid

Wat rest ons, nieuwsgierigen van de eenentwintigste eeuw? En wat glipt ons tussen de handen door? Geluidsbanden van knarsende tandwielen, van zagen, disselen, boren, kloppen, klinken ... nee, ze zijn er niet. Volksoploopjes of een nat pak door een spectaculaire tewaterlating ... het zijn gebeurtenissen van lang vervlogen tijden. Geen stank van teer en olie, geen scheepslui in het straatbeeld ...

We hebben nog wat foto's vanaf eind negentiende eeuw. Er zijn nog aardig wat herinneringen ook. En oude namen, zoals het 'helngankje' bij de Oosterstraat, of oude uitdrukkingen, zoals 'Diewkes pa had hellingoren' (hij was doof). Mooie verhalen zijn er nog, mooie boeken ook, saaie archiefstukken die soms tot leven kunnen komen ... Hier en daar ligt er nog wat oud ijzer tussen het gras, een klinknagel, een breeuwijzer, wat bouten en moeren ... En, boffers die wij zijn, we hebben nog de dwarshelling bij de Tuinbouwstraat; dat heeft heel wat hoofdbrekens en vergaderwerk gekost ...

Enfin, we hopen u de komende tijd in de artikelenserie 'Van

schippers en hellingvolk' nog met vele details van deze fraaie scheepshistorie te kunnen verrassen. En, zoals u in de onderstaande oproep kunt lezen, kunnen wij uw hulp daarbij mogelijk heel goed gebruiken.

De werkgroep Scheepvaart en Scheepsbouw.

Bronnen:

- Noordelijk Scheepvaartmuseum, J. Damminga, Werven te Obergum, scriptie
- W.F. Formsma, Winsum, Gedenkboek 1982
- J. Delvigne en H. Elerie 1994, Het Reitdiepgebied, boedelbeschrijving van een rijke erfenis
- F. Post 1997, Groninger scheepvaart en scheepsbouw vanaf 1600
- A.H.J. Prins 1994, Groningen, middeleeuwse hanzenstad vanaf de waterkant
- Archief Buurtvereniging Tuinbouwstraat

Oproep

Wie kan ons helpen bij het vinden van informatie, zoals foto's, herinneringen, overleveringsverhalen, gereedschappen die we kunnen fotograferen, lokale gezegden, namen die verwijzen naar scheepvaart en scheepsbouw in Winsum? Verhalen van schippersfamilies en hun naaste kring, familieleden, vrienden, burens, klasgenoten ... ook naasten van scheepsbouwers, hellingpersoneel of toeleveringsbedrijven beschikken misschien nog over waardevolle informatie over deze verloren bedrijfstak. Oud Winsumers die zelf niet over foto's beschikken, kunnen ons misschien wel behulpzaam zijn bij het herkennen van mensen op de foto's die de werkgroep inmiddels al in bezit heeft. Kunt ons helpen?

Laat het ons weten! Bel naar 0595-441671, 0595-491210 of mail naar: info@winshem.nl.

Het kerkhof van Ranum

Enkele oudere gegevens en een inventarisatie

In ons vorige Infobulletin deed

Clemens Tersteeg

verslag van de warme werkdag op zaterdag

1 juli jl. op het oude kerkhofje van Ranum.¹

De resultaten van deze vruchtbare en gezellige

werkdag zijn in deze bijdrage vastgelegd.

Na de eerder gepubliceerde inventarisaties

van de kerkhoven van Maarhuizen² en

Bellingeweer³ resten na deze bijdrage nog de

kerkhoven van Winsum en Obergum zelf.

Hopelijk lukt het in de zomer van het volgend

jaar weer een groep enthousiaste

vrijwilligers te interesseren om met prikstok,

meetlint en pen en papier aan de slag te gaan.

De Winsumer kerkhoven zijn het meer

dan waard.

Enkele oudere gegevens

Middeleeuwse pastoorsnamen

Over de oorsprong van een parochie Ranum in de Middeleeuwen bezitten we geen gegevens. Evenmin weten we wanneer daar, op het hoogste punt van de grote wierde, een kerk werd gebouwd. Tegen het eind van de veertiende eeuw vernemen we voor het eerst iets concreets: op 4 mei 1385 namelijk verkopen pastoor Ymke en de kerkvoogden van Ranum wat kerkenland om het herstel van de kerk te kunnen betalen. Die was er toen dus blijkbaar slecht aan toe. Uit de vijftiende eeuw zijn de namen van nog eens vier pastoors bekend, die dan meestal optreden als zegelaars voor bepaalde oorkonden. Hun jaren van optreden en hun namen zijn: 1400, pastoor Wilhelmus; 1420, pastoor Jelto; 1449, pastoor Eyso en 1478, pastoor Hermannus.⁴

Een klok uit 1617

Pathuis deelt in zijn Groninger Gedenkwaardigheden mee dat het kerkje van Ranum een klok bezat met het volgende opschrift:

INT JAER ONS HEEREN DUYSSENT SES HONDERT
ENDE SEVENTIEN HEEFT MIJ HANS FALCK VAN
NUEREMBERG GHEGOTEN. CHRISTOFFER VAN
DEEST, COLLATOR, HOEVELINCK OP WOLTINGE
ENDE FRYTEME.

Bij deze tekst waren twee wapens aangebracht: rechts het familiewapen van Van Deest, links dat van Fritema. Hierna volgden nog de namen en huismerken (nr. 468 en 469 bij Pathuis) van:

REYNER ARENTZ, KERCKVOGET TOT RANUM
en

MERTENS PEETES ALS KERCKVOECHT MEDE.⁵

Deze klok hangt sinds 1828 in de toren van de hervormde kerk van Hornhuizen.

Christoffer van Deest

De, op de Ranumer klok vermelde hoofdeling en collator Christoffer van Deest was een zoon van de stadsrentmeester Jan van Deest of Diest. In 1613 trouwde Christoffer met Roeleffien van Fritema, dochter van Menne Fritema en Wenzela Clant.⁶

De Fritema's moeten in de vijftiende en zestiende eeuw een aanzienlijke familie geweest zijn. Reeds in 1453 wordt er te Oldehove een Fritemahuis, wellicht een steenhuis, vermeld, dat op gedrukte kaarten uit de zeventiende eeuw als borg wordt afgebeeld. Van het steenhuis of de borg is nog een deel van de gedempte gracht achter een boerderij, even buiten Oldehove, aanwezig.⁷

Slechts één jaar na zijn vermelding op de klok te Ranum, in 1618, stierf Christoffer van Deest en werd hij in de Martinikerkerk in Groningen begraven.

De familie Van Deest wist zich aan het begin van de zeventiende eeuw een zeker aanzien te verwerven. Christoffers vader, de genoemde stadsrentmeester Johan, kocht namelijk in 1606 van Johan Arends van de Cruisstee een heerd land onder de klokslag van Baflo te Lutjesaaksum, groot 41 jukken, met heem, hof, grachten, singels, wal en behuizingen naast straten, poorten,

Het wat vervallen toegangshek van het kerkhof van Ranum.

brug, vissen, duiventillen en duiven, bomen op en om de singel, pauwen, zwanen en eenden. Het is mogelijk dat Johan Arends, die eind 16e en begin 17e eeuw redger was in verschillende plaatsen, de borg gekocht heeft in 1567, alleen is dit niet zeker. Blijkens een tekening op de achterzijde van de koopakte van 1606 ging het hier om de, pas later zo genoemde Saaksumborg bij Lutke Saaxum. De familie Van Deest was van 1606-1719 eigenaar van dit huis, dat in het midden van de zeventiende eeuw op kaarten huis De Eest, D'Eest of Deest genoemd wordt. Pas in 1672 is er voor de eerste keer sprake van de 'Saaksumborg'.

Ligging van de restanten van de Saaksumborg bij Lutke Saaxum in 1905 (Historische Atlas Groningen, kaart 46)

Toen Johan van Deest in 1616 stierf, - dus twee jaar eerder dan zijn zoon Christoffer -, is de Saaksumborg waarschijnlijk in handen gekomen van een neef van de stadsrentmeester, die eveneens Christoffer van Deest heette.⁸ Na 1691 erfde de dochter van een nakomeling van de Christoffer, Maria Otilia van Deest de borg. Zij woonde er nog tijdens de kerstfloed van 1717. De moeder van Maria was een Ripperda. Zo kwam in 1719 de Saaksumborg in bezit van Maria Elisabeth Ripperda van Winsum, weduwe van overste-luitenant Willem van Ewsum, en haar mede-erfgenamen. De 'plaetse' bestond toen uit Behuizing, schuur, hoven, grachten en singels, bomen, planten en plantages, gelegen bij Baflo onder de rechtstoel van Obergum.

Intrigerend blijft de vraag hoe Johans zoon, Christoffer van Deest, het collatorschap van Ranum kan hebben verworven? Gegevens hierover zijn, voorzover ik weet, niet voorhanden.

De eerste en meteen laatste predikant, of pastoor?

Op 6 mei 1606, - hetzelfde jaar dus waarin Johan van Deest de Saaksumborg in Lutke Saaxum kocht -, verleent de Provinciale Synode aan predikant Theodorus Schepperus van Ranum vanwege zijn hoge leeftijd emeritaat. Hij en zijn vrouw worden op verzoek van de Synode door de Commandeur van het Johannieterklooster Wijtwerd opgenomen en onderhouden.⁹

Wie was deze hoogbejaarde Theodorus Schepperus? Was hij tijdens de jaren voor 1606 misschien ook al werkzaam geweest in Ranum? Was hij wellicht de oude, en dus van oorsprong katholieke pastoor van de parochie? Opmerkelijk is wel dat hij en zijn vrouw, - hoeveel pastoors waren er in die jaren nog celibatair? -, in het klooster van Wijtwerd werden ingekwartierd? Van Johan Van Deest en zijn nakomelingen is in ieder geval bekend dat zij veelal katholiek zijn gebleven. Of zijn zoon Christoffer in 1617 als collator van Ranum de oude religie nog aanhing, valt, althans officieel, te betwijfelen.

In een van de oude archiefstukken van de Hervormde gemeente van Ranum treffen we de volgende aantekening aan:

Voor den jare 1607 doe er een pastor en schoolmeester te

*Ranum gewoont hebben ... doe de predikant aldaar overleden is, is Ranum met andere plaatse gecombineert.*¹⁰

Het lijkt er dus op dat Ranum slechts eenmaal een eigen predikant (of ex-pastoor) heeft gehad, want na het overlijden van Schepperus is de predikantsplaats steeds met die van andere gemeenten gecombineerd geweest. Ook lijkt er in 1606 een einde gekomen te zijn aan een eigen schooltje met schoolmeester op Ranum. Volgens dezelfde archiefstukken namelijk wonen er na 1607 in het voormalige kosteriehuysje van Ranum kosteloos enkele armen.

De Handelingen van de Provinciale Synode van 8 mei 1609 vermelden dat Ranum toen gecombineerd is geworden met Baflo en Den Anel.

Is het wellicht zo geweest dat Christoffer van Deest in deze

De in vier stukken gebroken grafzerk C3. Kerkhof Ranum.

Bovenste tekst en deel van het wapen van grafzerk F9. Kerkhof Ranum.

jaren of na de dood van zijn vader Johan van de Saaksumborg, voor Ranum optrad als collator van het nabije Baflo, waarmee de gemeente toen enige tijd verenigd was?

De geschiedenis van de Ranumer gemeente tussen 1609 en 1669 blijft bij gebrek aan voldoende oude archiefstukken helaas nogal duister.

Pathuis vermeldt naar een oudere bron nog een grafzerk in Baflo met de volgende tekst:

ANNO 1652 DEN 29 NOVEMBER, IS DEN E.W. DNS. JOHANNES SMALTIUS, IN LEVEN PASTOR TOT TYNALLINGE EN RANUM, INT 75STE JAER ZYNS OUDERDOMS SEER CHRISTELYCK IN DEN HEERE GERUST.¹¹

Hieruit zou men kunnen opmaken dat Ranum ook nog enige tijd met Tinallinge gecombineerd is geweest.¹²

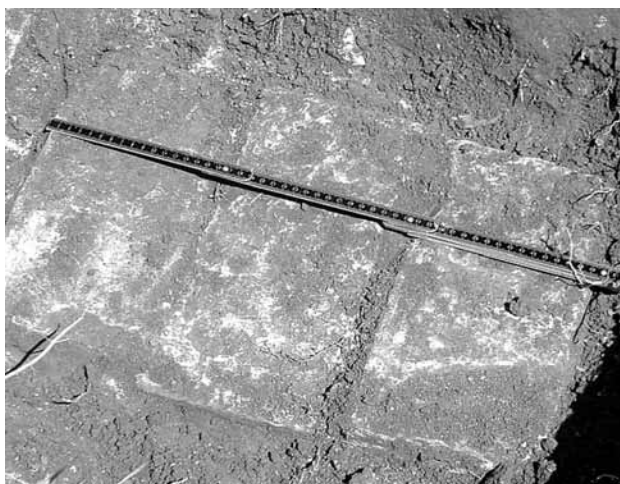
Het wapen op grafzerk H1. Kerkhof Ranum.

Gietijzeren grafplaat op graf II. Kerkhof Ranum.

Combinaties

De Classis De Marne keurt op 16 maart 1669 de beroeping goed van Hermannus Oon tot predikant van Obergum, Ranum en Maarhuizen, 'als derselver plaatsen annex sijnde'. In hetzelfde jaar 1669 zijn er echter ook berichten dat Ranum met Bellingeweer gecombineerd is. Dit laatste samengaan heeft geduurd tot 7 augustus 1820, toen bij Koninklijk Besluit (nr. 35) Ranum bij

Fragment van de fundering van kloostermoppen van de kerk van Ranum.

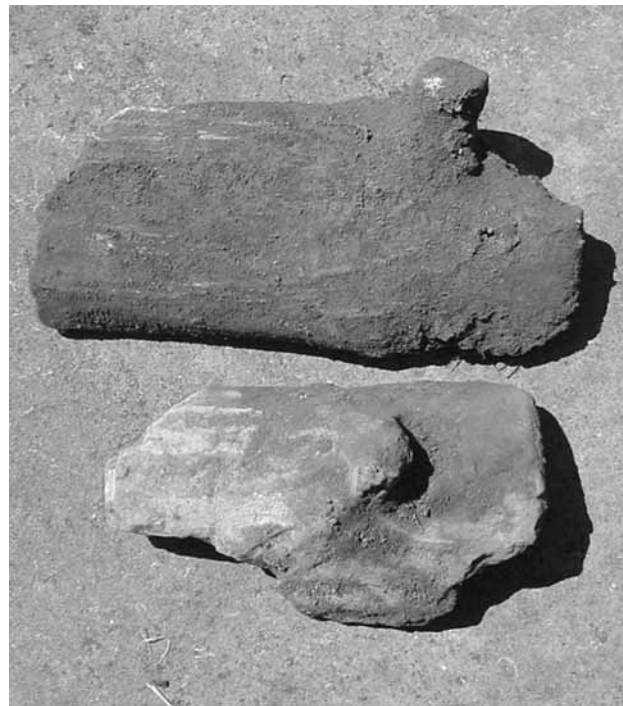
Obergum en Maarhuizen werd gevoegd.¹³

Men kan zich voorstellen dat door al deze verschillende combinaties het gebruik en het onderhoud van de dependance-kerk op Ranum langzaam maar gestaag een neergaande lijn zijn gaan-

vertonen. In de loop van de achttiende eeuw blijkt het aantal leden van de gemeente ook zeer gering (ca. 15 – 20).

Vanwege de slechte toestand van het gebouw werd er al in 1811, - negen jaar voor de afbraak -, niet meer in de kerk van Ranum gepreekt. De Ranumers bezochten vanaf toen de kerk van Obergum.

Op 1 oktober 1966 werd Ranum, dat al sedert 1607 geen eigen pastor, en sedert 1820 geen kerk meer had, definitief samengevoegd met Winsum en Obergum.¹⁴

Fragmenten van de Middeleeuwse dakpannen, de zgn. 'monniken en nonnen' van de kerk van Ranum.

De kerk van Ranum teruggevonden

Over de kerk van Ranum leveren de schaarse archiefstukken ons helaas vrijwel geen gegevens. Afbeeldingen zijn niet bewaard gebleven en voorstellingen op oude kaarten zijn zo klein en/of onbetrouwbaar dat we ons tot nu toe eigenlijk geen concreet beeld konden vormen van het uiterlijk en de omvang van het gebouw.

Dankzij het vlijtige prikwerk van een aantal vrijwilligers tijdens de werkdag lukte het, tot onze vreugde, toch de vrijwel complete fundering te lokaliseren. Op de bijgaande kaart is deze afgebeeld. De simpele rechthoekige fundering lag op ca. 30 a 40 cm. onder het maaiveld. Steekproefgewijs bleek dat de nog aanwezige rollagen bestaan uit drie, in de lengte plat naast elkaar gelegde kloostermoppen. De afmetingen van de gebruikte kloostermoppen zijn: lang 31, breed 16 en dik 8 cm. De breedte van de funderingslagen bedraagt dus ca. 50 cm. De totale lengte- en breedtematen van het kerkje zijn op de bijgaande kaart aangegeven.

De oost-west-ligging van het gebouw (zie de kompaslijnen op de kaart) is niet exact, maar vertoont een afwijking van ca. 7 a 8°.

De vondst van enkele fragmentjes van plavuizen wijst erop dat de kerkvloer hiermee bedekt is geweest. Het kerkdak moet belegd zijn geweest met Middeleeuwse dakpannen, zgn. 'monniken en nonnen'.

Grafzerken op Ranum van vóór 1814

Pathuis geeft in zijn *Groninger Gedenkwaardigheden* bij Ranum beschrijvingen en teksten van in totaal 14 verschillende grafzerken die voor het jaar 1814 zijn gedateerd.¹⁵

Van vier zerken, te weten 3222 t/m 3224 en 3226, die volgens zijn opgave 'onder gras' zijn gelegen, citeert hij de opschriften naar oudere bronnen. De werkgroep vond deze stenen gemakkelijk terug. Het betreft hier graf D4, B3, F1 en E10.

Eveneens van vier zerken vermeldt Pathuis dat zij 'niet meer aanwezig' zijn op het kerkhofje, te weten 3215, 3218, 3219 en 3225. Ook deze vonden wij echter direct terug. De bij Pathuis als twee afzonderlijke grafzerken beschreven nummers 3218 en 3219 blijken beide te behoren tot een en hetzelfde graf, namelijk E8. Ook konden we hier de beschrijving corrigeren.

Overigens vermeldt Pathuis nog tweemaal twee onderscheiden zerken, die echter ook tot een en hetzelfde graf behoren, namelijk 3216 en 3221 (= graf H2) en 3217 en 3220 (= graf H1).

Tenslotte viel het ons op dat bij Pathuis twee grafzerken van voor 1814 in het geheel niet vermeld zijn, te weten C2 (gedateerd 1772) en C3 (gedateerd 1748).

De meest recente grafzerk op Ranum, D1 (2001)

Inventarisatie van alle graven op Ranum

In de hierna volgende lijst van nog aanwezige graven (met bijbehorende tekening) is de volgende informatie opgenomen:

Kolom 1 (Grafnummer en ligging):

- een doorlopende moderne nummering van het aantal begraven personen.
- (vet) de ligging van het graf, zoals in de tekening aangeduid: een hoofdletter A t/m I voor de (west-oost) rij, gevolgd door een cijfer voor het zoveelste graf vanaf het zuiden.
- de aanduiding (w) of (o): deze geeft de richting van het graf aan: (w) betekent dat het hoofdeinde van het graf naar het westen is gelegen; (o) dat het hoofdeinde naar het oosten is gelegen.

Kolom 2 (Opschrift):

- in deze kolom wordt zo nauwkeurig mogelijk de tekst van het grafopschrift weergegeven. De schuine streep (/) tussen woorden is een typografische aanduiding en betekent: einde regel.
- kapitalen in het grafopschrift zijn door middel van kapitalen gerepresenteerd, schrijffletters door middel van kleine letters.

Kolom 3 (Uiterlijk @ materiaal):

- in deze kolom wordt een beknopte beschrijving gegeven van het uiterlijk van het betreffende graf met opgave van belangrijke maten en materialen, alsmede van opvallende versieringen en symbolen.

Kolom 4 (schrift):

- vermelding van de schriftsoort(en), de wijze van belettering (d.w.z. verheven of verdiept), eventuele kleuring van de letters, en, indien niet eerder gegeven, de aanwezigheid van een cartouche.
- ook bevat deze kolom de naam van de maker(s) / fabrikant van het graf, indien op het graf aanwezig.
- bij sommige graven wordt tussen vierkante haken het nummer van de beschrijving in Pathuis' *Gedenkwaardigheden* gegeven.

<i>Grafnr..</i>	<i>Tekst</i>	<i>uiterlijk @ materiaal</i>	<i>schrift</i>
1/2 A1 (w)	AREND HENDRIK / VAN DER VEEN JZN. / GEB. 25 MEI 1880 / OVERL. 15 APRIL 1947 / EN / HANNA HEMNIENA / POSTEMA / GEB. 28 JULI 1889 / OVERL. 2 OKT.1958	Tombe met liggende steen, hard- steen, 200 x 85 x 46 cm., dikte deksteen 9,5 cm.	Latijns schrift zonder schreef, verdiept in cartouche. D.J. KALK
3 B1 (w)	Rustplaats / SIEGER JELTES BULTHUIS, / echt- genoot van / GRIETJE LAMMERTS ELLENS, / in leven landbouwer te Ranum / geboren den 1 Maart 1792 / overleden den 8 September 1869. Tekst onder: Hier rust een man en vader in het graf, / Ook door den dood verslonden. / Och ! dat zijn ziel bij Gode was / En wierde wel bevonden.	Liggende steen, 200 x 84 x 6 cm. Steen in drie vlakken verdeeld. Ornament middendeel verzonken ovaal met ruitvorm en daar omheen twee verheven samengebonden eikentakken. Teksten en ornamen- ten omgeven door afgeronde recht- hoek (rand 2 cm.).	Latijns schrift met schreef en schrijffletter, verheven.
4 B2 (w)	Rustplaats van / GRIETJE LAMMERTS ELLENS / geboren den 3 September 1807, / overleden den 7 Mei 1872, / in leven echtgenoot van / SIEGER JELTES BULTHUIS Tekst onder: Moge ook het vleesch tot stof vergaan, / De ziel blijft eeuwig toch bestaan! / En eenmaal komt der Englen Heer, / Vereenigt ziel en lichaam weer. / Wie door geloof op Hem mocht bouwen, / Zal dan zijn heerlijkheid aanschouwen	Liggende steen, 200 x 84 x 6 cm. Steen in drie vlakken verdeeld. Ornament middendeel verzonken ovaal met ruitvorm en daar omheen twee verheven samengebonden eikentakken. Teksten en ornamen- ten omgeven door afgeronde recht- hoek (rand 2 cm.).	Latijns schrift met schreef en schrijffletter, verheven.
5 B3 (w)	Hier leit begraven de eerbare / Engbert Everts in sijn leven mede / 32 Jaar Diaken geweest in de / Gemeente op Ranum en is in het / 83ste Jaar sijns ouderdoms ont- / slapen den 7. Junius. 1755 / Hij en sal niet weder keren / tot zijn huis ende zijn plaatse / en sal hem niet meer kennen. / Job 7 vers 10	Liggende steen, lengte 68 x breedte 70 cm. Hardsteen	Schrijffletter, verheven in cartouche. [Pathuis 3223]
6 B4 (w)	RUSTPLAATS / VAN / HENDRIK / VAN CAL- KER / * 22 JUNI 1901 / + 29 AUG. 1978 / FAM. VAN CALKER	Staande steen, hoogte 102, breedte 49, dikte 4,5 cm. Hardsteen, met flauw ronde bovenkant.	Latijns schrift met schreef, verheven, in cartouche, zwart gelakt.
7 B5 (w)	RUSTPLAATS / VAN ONZE LIEVE MOEDER / EBELTJE JONKMAN / GEB. 20 MAART 1874 TE ZUIDHORN / OVERL. 15 JULI 1960 TE RANUM / WEDUWE VAN / WILLEM VAN CALKER	Tombe, lengte 200, breedte 84, dikte 12 cm. Belgische hardsteen. westzij- de hoog 46, oostzijde hoog 34 cm. Boven de tekst een palmtak en eikentak.	Latijns schrift zonder schreef, verheven, zwart gelakt.
8 B6 (w)	RUSTPLAATS / VAN ONZE LIEVE MAN EN VADER / WILLEM VAN CALKER / GEB. 27 AUG. 1874 TE WINSUM / OVERL. 11 MAART 1957 TE GRONINGEN / GEL. ECHTGENOOT VAN / EBELTJE JONKMAN	Tombe, lengte 200, breedte 84, dikte 12 cm. Belgische hardsteen. westzij- de hoog 46, oostzijde hoog 34 cm. Boven de tekst een palmtak en eikentak	Latijns schrift zonder schreef, verheven, zwart gelakt.

Grafnr..	Tekst	uiterlijk @materiaal	schrift
9 B7 (w)	Rustplaats van / TRIJNTJE K. TILLEMA / geboren te Ranum den 13 / Februarij 1814. overleden te / Eenrum den 16 Mei 1878 / sedert 1872 wed.w van / GEERT K. BOEREMA	Tombe, lengte 200, breedte 83, dikte 13 cm. Hoog westzijde 50 en oostzijde 35 cm. Aan bovenzijde een zuil met wilgentakken en draperie met links een zeis en rechts een zandloper. Boven de zuil een vlinder.	Latijns schrift met schreef en schrijfletter, verheven in cartouche F. FABER
10 C1 (w)	Anno 1769 den 25 december / is Engebrt Driewes de soon / van Driewes Engberts in / het 20ste jaar zijns ouder / doms in den Heere gerust	Liggende steen. Hardsteen. Lengte 69 en breedte 70 cm.	Schrijfletter verheven. [Pathuis 3225]
11 C2 (w)	Anno 1772 den 27 Februarij / is Geeske Klasen de Huisvrouw / van [Driwes] Engberts in het / 55ste jaar hares ouderdoms / in den Heere gerust	Liggende steen. Hardsteen. Lengte 52, breedte 71, dikte 7 cm.	Schrijfletter verheven.
12 C3 (w)	[A]NNO 1748 DEN 6. / AUGUSTUS IS ENGBERT / DRIEWES IN DEN / HEERE GERUST	Liggende steen, Lengte 40, breedte 44 cm. Gebroken: in vier fragmenten.	Latijns schrift met schreef, verheven, in rechthoekig verdiept cartouche met ronde hoeken.
13/14 D1 (w)	WILLEM HEKMA WIERDA / GEB. TE SCHOUWEN 4 JAN. 1867 / OVERL. TE HAREN 12 SEPT. 1950 / EN / TRIJNTJE OUDMAN / GEB. TE SAUWERD 12 JUNI 1869 / OVERL. TE HAREN 20 MAART 1956	Tombe van gepolijst zwart graniet met liggende steen. Lengte 200, breedte 165, dikte 10 cm. Westzijde hoog 47 oostzijde hoog 37 cm. Kanten afgeschuind.	Latijns schrift zonder schreef verdiept. D.J. Kalk Winsum
15 D2 (w)	ANNA GEERTRUIDA / HEKMA WIERDA / GEB. 12 – 5 – 1898 OVERL. 15- 8 – 1996 / RANUM HAREN / ECHTGENOTE VAN DIRK JAN JENSEMA	Tombe van gepolijst zwart graniet met liggende steen. Lengte 100, breedte 85, dikte 10 cm. Westzijde hoog 47 oostzijde hoog 37 cm.	Latijns schrift zonder schreef verdiept.
16/17 D3 (w)	JAKOB ENNE / HEKMA WIERDA / GEB. 6 – 9 – 1896 OVERL. 19 – 8 – 1975 / RANUM BEDUM / EN / DOROTHEA ANNA WELT / GEB. 14 – 7 – 1906 OVERL. 2 – 8 – 2001 / USQUERT HAREN	Tombe van gepolijst zwart graniet met liggende steen. Lengte 100, breedte 85, dikte 10 cm. Westzijde hoog 47 oostzijde hoog 37 cm.	Latijns schrift met schreef verdiept.
18 D4 (w)	Hier leit begraven Jantien Bruins / de Huisvrouw van Willem Jans en is / gerust den 10 Meyes 1755 Avonds / om vyf uur in den Ouderdom van 38 jaar / drie maand en 13 dagen [Tekst Job. 7 vers 9:10]	Liggende steen, hardsteen lengte 67,5 breedte 73 cm. Onder de tekst drie klaverbladen.	Schrijfletter verheven in cartouche. [Pathuis 3222]

Grafnr..	Tekst	uiterlijk @ materiaal	schrift
23 E5 (w)	Ter gedachtenis / aan / KORNELISKE KORNE- LIS HAZEKAMP / geboren te Leens den 5 Mei / 1803, overleden te Ranum / den 14 Mei 1879, sedert / 1851 wedw van / WILLEM H. WIERDA. Tekst onder: Gelijk zich een vader ontfermt / over de kinderen, ontfermt / zich de Heere over degenen / die Hem vreezen.	Tombe met liggende steen. Belgisch hardsteen. Lengte 200, breedte 85, dikte 14 cm. Liggende steen op opgemetseld onderstuk. Westzijde hoog 31, oostzijde hoog 26 cm. Ornamentiek als bij de graven: E1 t/m E3	Latijns schrift met schreef en schrijfletter. Verheven in cartouche.
24 E6 (w)	Ter / nagedachtenis van / KORNELIS WILLEMS WIERDA / zoon van Willem H. Wierda / en / Kor- neliske K. Hazekamp , / overl. 18 Augustus 1847, / in den ouderdom van bijna / 18 jaren.	Liggende steen. Hardsteen. Lengte 70, breedte 71, dikte 8 cm. Liggende steen op opgemetseld onderstuk. Westzijde hoog 19, oost- zijde hoog 13 cm.	Latijns schrift met schreef en schrijfletter. Verheven in cartouche. WITTERS & TERP- STRA
25 E7 (w)	Ter / Nagedachtenis van /GERRIT WILLEMS WIERDA / zoon van WILLEM H. WIERDA / en KORNELISKE H. HAZEKAMP / Overleden den 1 April 1848 / In den ouderdom van / 3 1/2jaar	Tombe met liggende steen. Hard- steen. Lengte 70, breedte 70, dikte 6 cm. Op gemetseld onderstuk, West- zijde hoog 16, oostzijde hoog 14 cm.	Latijns schrift zonder schreef en schrijfletter. Verheven in cartouche.
26,27 E8 (w)	[In cirkel links een gestileerde A, met boven het jaartal 1685. Links van de A een letter P, rechts een letter I; daarnaast in cirkel rechts eveneens een gestileerde A, met boven het jaartal 1635. Links van de A een letter A, rechts een letter I].	Liggende steen. Hardsteen. Lengte 40, breedte 80 cm.	Latijns schrift. Verhe- ven. [Pathuis 3218 en 3219]
28 E9 (w)	ANNO 1667 DEN 6 DECEMBER IS DE / EER- BARE GEERDT FOCKENS IN DEN / HEERE GERVST VERWACHTENDIE / EEN VROLICKE OP EERSTANDINGE IN / CHRISTO.	Liggende steen. Hardsteen. Lengte 198, breedte 70 cm. Op de steen twee wapens: links: op een terras een boom met klimmend hert; rechts: twee verticale velden: t.w. links een boomstam met drie wortels en uiteengerukt gebladerte, eindigend in een eikel; rechts drie klaverbladen onder elkaar.	Latijns schrift. Verheven. [Pathuis 3215]
29 E10 (w)	HIER ONDER RUST HET LIJK / VAN DEN / WELEDEL GESTRENGEN HEER EN MEES- TER / JAN WOLBERTS VAN MENNINGA / IN LEEVEN / PROCUREUR GENERAAL / VAN DE / PROVINCIE VAN STAD EN LANDE / OVERLEEDEN DEN 4 FEBRUARIUS 1780 / IN DEN OUDERDOM / VAN ZESTIG JAAREN, EEN MAAND / EN DERTIEN DAAGEN Tekst onder: [NA MOEJELYKE BEZIGHEID / IS MY HIER EIND'LYK RUST BEREID.	Liggende steen. Hardsteen. Lengte 201, breedte 72 cm. Op de steen, verlaagd, een wapen, doorsneden: een leeuw, drie klaverbla- den. Een helmteken met uitkomende leeuw.	Latijns schrift. Verhe- ven in cartouche. [Pathuis 3226]

Grafnr..	Tekst	uiterlijk @materiaal	schrift
30 F1 (w)	1760 DEN 13 NOVEMBER IS DE / DEUGTSA- ME GEESKE JANS DE HUIS / VROU VAN GERRIT JANS IN HET 70STE / JAAR HAARES OUDERDOMS ONTSLAPEN / EN SAL MEDE OPSTAAN UIT HET STOF / DER AARDE TEN LAATSTE DAGE / SY EN SAL NIET MEER WEDER KEEREN / TOT HAAR HUIS EN HARE PLAATSE / EN SAL HAAR NIET MEER KEN- NEN [Job 7:10].	Liggende steen. Hardsteen. Lengte 71,5, breedte 69 cm.	Latijns schrift. Verheven. [Pathuis 3224]
31 F2 (w)	Anno 1802 den 13 Feb. Is over / leden de Eerzame PEETJE / MEINS, in leeven Huisvrouw van GEERT IANS in den Ouder / dom van 36 Jaar 4 maand /en 8 dagen. Dus Scheid mij de droevige dood / Van mijne waarde Echtgenoot / Mijne vier Kinder zijn jong en teer / Doch 't is de wil van U O Heer / Vergaêrd ons weder in uw Rijk / Om daar te woonen eeuwig-lijk: / Christus Bloed voor ons bereid / Leven wij in eeuwigheid.	Liggende steen. Hardsteen. Lengte 68, breedte 72 cm.	Latijns schrift en schrijffletter. Verheven. [Pathuis 3227]
32-35 G1 (w)	Ter gedachtenis aan / HENDERIKUS FREEKS WIEREMA / in leven landbouwer alhier geboren te Saaxum / 25 October 1834 gehuwd den 11 Decem- ber 1867 / overleden den 25 Februari 1875, en aan drie vóór / hem overleden kinderen, aan zijn zijde rustend / zij deze steen gewijd door zijne treurende / weduwe Hobbina Foppen en zijne drie / minderja- rige kinderen./ ZIJNE ASCH RUSTE IN VREDE.	Liggende steen. Hardsteen. Lengte 200, breedte 83, dikte 10 cm. Tekst in rond cartouche met een slang, die zichzelf in de staart bijt, als omlijs- ting. In het midden een gebroken zuil met daarom heen een slang. Links hiervan een gebroken levensboom.	Latijns schrift met schreef en schrijffletter. Verheven in cartouche.
36 G2 (w)	RUSTPLAATS VAN / JACOB / * 26 JUNI 1909 / + 14 JULI 1913 / ZOON VAN / j. TILLEMA EN / E. HUISMAN.	Staande steen. Hardsteen. Hoog 89, breed 40 en dik 8 cm. Geronde bovenzijde. Randen, cartouche en zerk zijn zwart geweest, doch nu verweerd.	Latijns schrift zonder schreef. Verheven in cartouche.
37 G3 (w)	Tekst op voorzijde: Hier rust / JANTJE KITS / geb. te Oostum / 30 Juli 1863 / overl. Alhier / 19 Januari 1897 / echt- genoot van / AILKO BRANDS / te Ranum./ Tekst op achterzijde: HOE ONVERWACHTS HOE / PLOTSELING KWAM / DE DOOD DIE HAAR VAN / DE AARDE NAM / EN 'T KINDTJE NOG ZOO / JONG EN TEER / ZONK MET HAAR IN DIT / GRAF TER NEER / DOCH 'T WAS T GELOOF OF / GODSGENA / T OFFER BLOED VAN GOLGOTHA /	Staande steen. Hardsteen. Hoog 149, breed 43,5 en dik 8,5 cm. De top van de steen is gebogen. Boven ruit coulissen. Onder een levensboom.	Latijns schrift met schreef en schrijffletter. Verheven in cartouche. (op voorzijde als onderschrift:) K. WADNERS Roodeschool

Grafnr..	Tekst	uiterlijk @materiaal	schrift
38 G4 (w)	Rustplaats / van / PIETER WIERINGA / geboren den 27 April / 1857 te Leens en / overleden den 27 / April 1888 te / Ranum /	Liggende steen. Hardsteen. Lengte 200, breedte 70 en dikte 11,5 cm. Onderzijde cartouche met bladmotief.	Latijns schrift met schreef en schrijffletter. Verheven in cartouche.
39 G5 (w)	Rustplaats / van / GRIETJE WIERINGA / geboren den 5 April 1852 / te Leens en overleden / den 23 Februari 1888 te Ranum / Echtgenoot van / G. van Huizen /	Liggende steen. Hardsteen. Lengte 200, breedte 70, dikte 11,5 cm.	Latijns schrift met schreef en schrijffletter. Verheven in cartouche.
40/ 41 H1 (w)	ANNO 1676 DEN 17 OCT / OBER IS DE EERBARE / MENNE REICKERS IN / DEN HEERE GERUST / VERWACHTENDE EEN SA / LEGE OPSTANDENGE IN / CHRYSTO / ANNO 1742 DEN 28 MARTI / IS MENNE RICKERTS INDEN / HEERE GERUST /	Liggende steen. Namense hardsteen. Lengte 197, breedte 70 cm. Een wapen, hangend aan een boomtak. Een linkerschuimbalk, met hierop een zespuntige ster tussen twee lelies (schuinlinks). In linker en rechter veld centraal een vijfbladige bloem (roos, hartvormig), geflankeerd door twee klavertjes drie.	Latijns schrift met schreef. Verheven. [Pathuis 3217 en 3220]
42/ 43 H2 (w)	ANNO 1669 DEN 31 IAN / UARIUS IS DE EERBA / RE AELTIEN ARIIS IN / DEN HEERE GERUST / VERWACHTENDE EEN SA / LEGE OPSTANDENGE IN / CHRYSTO / ANNO 1744 DEN 4 MARTI IS / RICKERT ARIS IN HET 79STE / IAAR IN DEN HEERE GERUST /	Liggende steen. Namense hardsteen. Lengte 197, breedte 70 cm. Wapen als op H1.	Latijns schrift met schreef. Verheven. [Pathuis 3216 en 3221]
44 H3 (w)	ANNO 1644 DEN 29 DECE / MER IS TRINE PEETERS IN / DEN HEEREN GERVST /	Liggende steen. Namense hardsteen. Lengte 65, breedte 71 cm. Huismerk, (gestileerde X) in cirkel met de letters T en P.	Latijns schrift zonder schreef. Verheven. [Pathuis 3214]
45 H4 (w)	Ter nagedachtenis van / JAN PIETERS VAN DER BORG / overleden den 31 (?) Januari 1876 in den / ouderdom van 36 jaren / [Is de]ze steen gewijdt door zijne echtgenoot / K.J. KADIJK met wie hij 11 (?) jaar / door den echt [...] van ..[?] in / leven zijn[de] kinderen betreurd wordt / dezen zijn hem in de eeuwigheid / voorgegaan terwijl hij door mij met / nog 5 kinderen betreurd wordt /	Liggende steen. Hardsteen. Lengte 69, breedte 71,5 cm.	Latijns schrift zonder schreef en schrijffletter. Verheven.
46 H5 (w)	Ter gedachtenis van / ALBERT JANS TAKKEBOS / geboren te Ranum / den 30 November 1792 / en aldaar overleden / den 15 September 1868 / wordt deze steen gewijdt door / BEREND MUNTING / Slaap zacht hier in den schoot der aard / De braven drukt ze niet; / Uw naam blijft in ons hart bewaard / Nu 't oog een traan ontschiet /	Liggende steen. Hardsteen. Lengte 200, breedte 85 cm.	Latijns schrift en schrijffletter. Verheven.

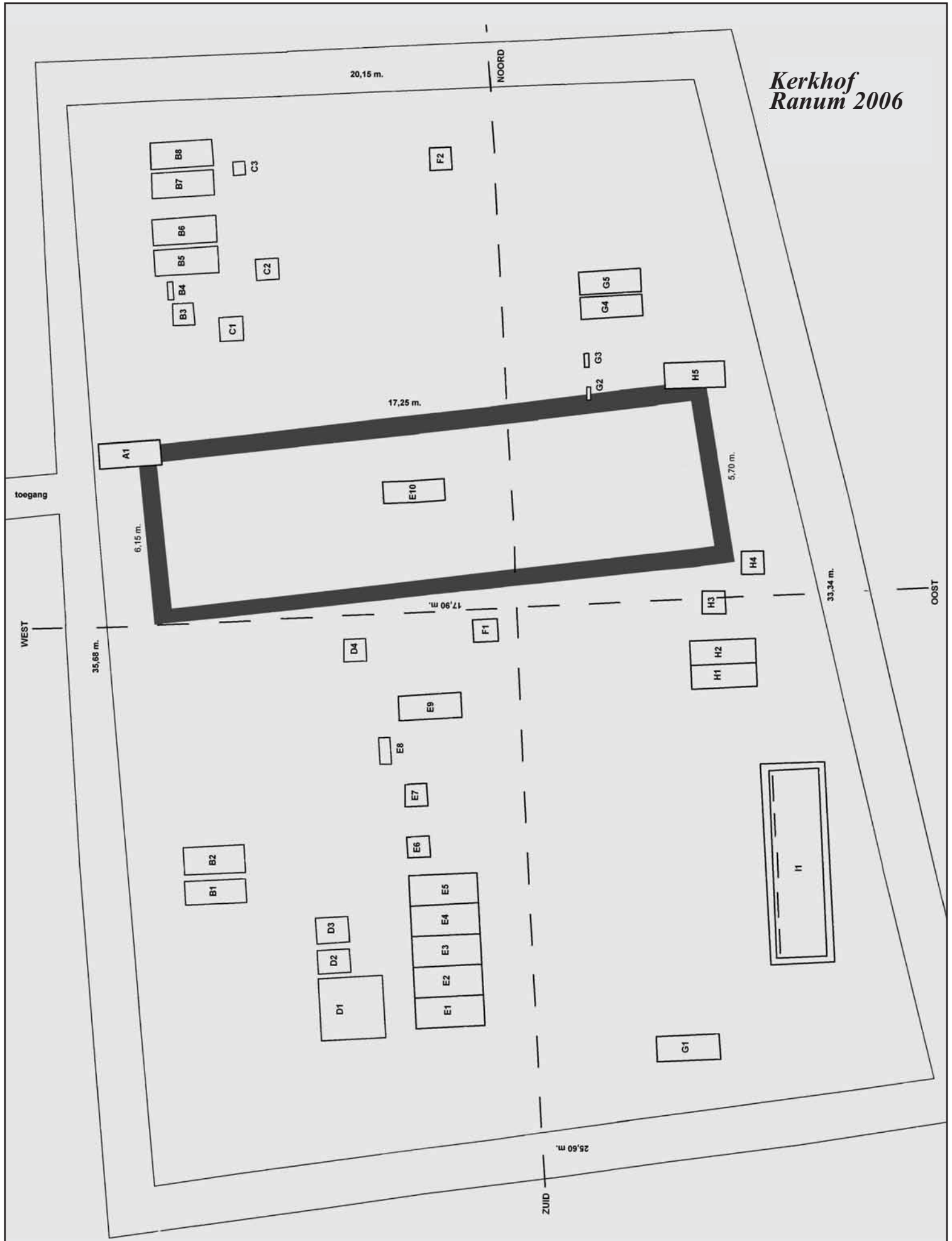

Grafnr..	Tekst	uiterlijk @materiaal	schrift
47-52 II (w)	Van de zes ijzeren tekstplaten op houten palen zijn er nog twee leesbaar, t.w. de 2e en 3e plaat vanaf de zuidzijde. Plaat 2: RUSTPLAATS VAN / MARTJE V.D. LAAN / GEB. TE DEN ANDEL DEN 26 JAN. 1853 / OVERL. TE RANUM DEN 8 DEC. 1916 / SEDERT 1905 WED. VAN R. KOLHORN / Plaat 3: RUSTPLAATS VAN / R. KOLHORN / GEBO- REN TE RANUM DEN 5 OCT. 1828 / EN ALDAAR OVERLEDEN DEN 10 JUNI 1905 / LAATST ECHTGENOOT VAN / MARTJE VAN DER LAAN /	Gemetselde bakstenen rand, 3 ste- nen hoog. Lang 662, breed 195 cm. Met een zestal ijzeren tekstplaten op houten palen.	Latijns schrift zonder schreef. Verheven.

■ Jacques Tersteeg.

1. Clemens Tersteeg, 'Verslag van de werkdag op het kerkhof te Ranum op zaterdag 1 juli 2006'. In: *Infobulletin Winshem*, jr. 11, nr. 2 (november) 2006, p. 2-3.
2. Hilde Bolhuis, 'Het kerkhof van Maarhuizen'. In: *Infobulletin Winshem*, jr. 4, nr. 3 (dec.) 1999, p. 4-11.
3. Jacques Tersteeg, 'Het kerkhof van Bellingeweer. Enkele oudere gegevens en een inventarisatie van alle graven'. In: *Infobulletin Winshem*, jr. 11, nr. 1 (juli) 2006, p. 2-15 en 18-26.
4. E.O. van der Werff, 'Parochies en pastoors in Winsum, Obergum, Ranum en Maarhuizen in de Middeleeuwen'. In: *Infobulletin Winshem*, jr. 5, nr. 2 (juni) 2000, p. 4-6.
5. A. Pathuis, *Groninger Gedenkwaardigheden: teksten, wapens en huismerken van 1298 – 1814*. Assen 1977, p. 584, [3213].
6. NB. Een steenhuis of borg Woltinge is niet bekend.
7. W.J. Formsma e.a., *De Ommelander borgen en steenhuizen*. Assen / Maastricht 1987, p. 310-312.
8. W.J. Formsma e.a., a.w., p. 57.
9. C. Tromp, *Inventaris van de archieven van de Hervormde gemeenten Winsum, Bellingeweer, Ranum, Obergum, Maarhuizen enz.* Rijksarchief in Groningen [1990], p. 13.
10. C. Tromp, a.w., inv. nr. 175.
11. A. Pathuis, a.w., [3629].
12. Zie ook W.J. Formsma, *Winsums Verleden*, p. 132.
13. C. Tromp, a.w., inv. nr. 55, 56 en 202.
14. C. Tromp, a.w., inv. nr. 204.
15. A. Pathuis, a.w., p. 584-586, 3214 t/m 3227.

De Nicolaaskerk

De toren van de Nicolaaskerk in Obergum waakt al sinds de veertiende eeuw over het dorp Obergum. De toren en de kerk (op de achtergrond van de foto) staan op een ongeveer vijf meter hoge wierde. De kerk dateert uit de veertiende eeuw.

De op de foto afgebeelde woningen staan aan de zuidkant van de Westerstraat, grenzende aan het Winsumerdiep. De foto is van 1934 en de maandagse was hangt te drogen in de voorjaarszon.

Links tegen de muur van het middelste huisje staat een ton voor het opvangen van het regenwater. Waterleiding was er toen niet. Een jaar later, in 1935 werd Winsum – Obergum aangesloten op het waterleidingnet. Ook gebruikte men toen water uit het diep, vandaar het stenen trapje naar het water.

In de betrekkelijk kleine huisjes woonden in die tijd doorgaans grote gezinnen. In verband daarmee werden de tuinen aan de

kant van het diep dikwijls afgerasterd voor de veiligheid van de kinderen. Rechts achter het middelste woninkje is een houten “schuurtje” getimmerd, dat dienst deed als W.C., “het huuske” zoals het in Groningen wordt genoemd.

In 1928 heeft de schilder Jan Gerrit Jordens een olieverfschilderij gemaakt van het middelste huisje. Hij behoorde in de periode 1918 tot 1930 tot de Groninger kunstkring “De Ploeg”. In de wijk De Brake I is de straat Jan Jordenshof naar hem genoemd. Het schilderij is in 1988 door de gemeente Winsum aangekocht en heeft een plaats gekregen in de burgemeesterskamer in het gemeentehuis. Bij de oud-Winsumers en ou-Obergumers stond dit huisje, dat inmiddels is gerestaureerd, bekend als “het hoeske van Jan Praai”. Zijn werkelijke naam was Jan de Wit en hij stond destijds bekend als een dorptype. Vanaf de Boog heeft men, kijkend in westelijke richting, een schilderachtig uitzicht op deze woningen.

■ P. Noord

Foto zuidzijde Westerstraat

Foto C. Tersteeg febr. 2005

Plattil

Het was vroeger nogal eens de gewoonte om dorpsfoto's cirkelvormig af te drukken. Kennelijk met de bedoeling om enige variatie aan te brengen. Zo ook deze foto met het gezicht op oud- Obergum, gezien vanuit het Noorden. De foto is in 1934 genomen en stond in het Noorden in "Woord en Beeld". Op de foto zien we de Obergumer kerk met daaromheen een aantal woningen en met op de voorgrond de brug, genoemd "Plattil". De woning links van de bomenrij is destijds afgebroken en vervangen door nieuwbouw. Tussen de ramen is een bord zichtbaar met de letters J.G. Dat was reclame voor pruimtabak van de firma J. Gruno te Groningen.

Rechts van deze woning staat een schuur, die dienst deed als onderkomen van het loondorsbedrijf A. Heerema. Na verbouwing was de kledingzaak van Gez. Bosma er in gevestigd en momenteel is het een makelaarskantoor. Links op de foto loopt de Lijnbaan omhoog naar de kerk. De tweede woning links aan dit straatje staat er ook niet meer.

De brug "Plattil" ligt over het Omsnijdingskanaal of Hulpkanaal om Obergum, zoals het in oude stukken wordt genoemd. Al voor 1700 was er sprake van een slechte ontwatering. Toen gaf

hoofmeester Egbert Clant de scheppers (voorzitters van schep- perijen) in overweging een nieuwe waterweg ten noorden van Obergum te graven. De zorg voor een ongestoorde afstroming van het water door de nauwe passage van het Winsummerdiep tussen Winsum en Obergum is daarna meermalen besproken. Pas op 5 augustus 1858 vond door het waterschap Hunsingo de aanbesteding plaats voor het graven "van een hulpkanaal ten noorden om het dorp Obergum". Inclusief de aankoop van gronden is het werk kuist beneden de definitieve begroting van 28 mille gebleven. Het Omsnijdingskanaal, zoals het nu wordt genoemd, loopt vanaf de spoorlijn aan de oostkant van het dorp, langs Obergum tot net voorbij de sportvelden aan de Schouwer- zijlsterweg. Daar mondt het, via een duiker in de weg, uit in het Winsummerdiep.

■ P. Noord

Verslag van de ledenvergadering van de Historische Vereniging Winsum-Obergum op 17 oktober 2006

1. Opening

Voorzitter J. Tersteeg opent de vergadering in de grote zaal en heet het grote aantal aanwezigen welkom, speciaal de spreker van deze avond, dhr. Taco Tel, die een inleiding zal geven over bouwhistorisch onderzoek. Wegens technische problemen met de beamer / computer is er voldoende tijd voor mededelingen. In de tussentijd wordt de beamer vervangen door die van dhr. B. Westerink, die een werkend toestel uit Adorp ophaalt en ter beschikking stelt van de spreker. Er zijn berichten van verhuizing ontvangen van dhrn. Hoft, Clevering, De Boer en Trox.

2. Mededelingen

*** Blad Winshem**

Het informatiebulletin Winshem jaargang 2006-nr. 2 is vrijwel gereed en wordt in de komende week gedrukt.

*** Werkdag Kerk hof Ranum**

Op 1 juli is een werkdag gehouden op het kerkhof van Ranum, waaraan 10-15 leden hebben deelgenomen. Gewapend met borstels, vegers, schoppen en prikstokken zijn de grafstenen opgespoord, schoongemaakt en geïnventariseerd. Met prikstokken werden de fundamente van de vroegere kerk teruggevonden, waarna deze op de plattegrond van het kerkhof met de daarop zich bevindende graven werd ingetekend. In de middag werd een groep excursiebegeleiders 'in opleiding' van de Stichting Oud Groninger kerken ontvangen (o.l.v. dhr. R. Wobbes). De deelnemers waren ter plaatse getuige van het veldwerk en kregen spontane uitleg door de voorzitter.

*** Open Monumentendag 2006**

Op 8 september werd deelgenomen aan diverse activiteiten tijdens de Open Monumentendag, die dit jaar gewijd was aan het thema 'Feest'. In samenspraak met de gemeente werd een attractief programma gepresenteerd in samenwerking met diverse andere organisaties. Deze waren: de Horeca-vereniging, de Stichting Kinderboekencultuurbezit, de Stichting 950 jaar Winsum en de Hist. Ver. Winsum-Obergum.

Op het dorpsplein waren diverse kramen geplaatst, waarin documentatie werd verstrekt over de activiteiten van de diverse deelnemende organisaties en verenigingen. Enkele leden van het bestuur van onze vereniging bemanden ook een kraam met voorlichtingsmateriaal en verzorgden een tweetal rondwandelingen langs de belangrijkste monumenten. Op het dorpsplein vonden muzikale optredens plaats, o.a. door het muziekcorps Triton en onze eigen dorpsbard Alje van Bolhuis, die het middagprogramma op zijn geheel eigen wijze presenteerde. In het Jacobijnenhuis speelde het ensemble Musica Arctica klassieke muziek, o.a. van Bach. Tijdens de middag werd ook de nieuwe folder met het feestprogramma van het jubileumjaar 2007 door de bestuursleden van de Stichting 950 jaar Winsum aan het publiek uitgedeeld. Zij, onder wie ook de burgemeester van Winsum, hadden zich voor de gelegenheid in prachtige historische kostuums gestoken.

In het komende jaar zal het thema voor Open Monumentendag gericht zijn op de jonge monumenten uit de 20ste eeuw.

*** Jaarprogramma 2007**

In het komend jaar staan de activiteiten van onze vereniging in het licht van het historische feit dat Winsum 950 jaar geleden een markt-, munt- en tolrecht verwierf. Zoals dat bij de viering van het 900 en 925 jarig jubileum het geval was, is ook nu het initiatief genomen om een gedenkboek uit te geven. Dit zal gebeuren onder auspiciën van de Stichting Historische Uitgaven Winsum-Obergum. De zeer actieve redactie is er inmiddels in geslaagd een achttiental gerenommeerde auteurs aan te zoeken, die een bijdrage aan het gedenkboek zullen leveren. Op 11 november zal in het Jacobijnenhuis een bijeenkomst met deze groep auteurs worden gehouden, teneinde de onderlinge afstemming van de diverse bijdragen te helpen bevorderen.

De redactie streeft ernaar het jubileumboek op Open Monumentendag 2007, 8 september, officieel te presenteren.

*** Uitgave Historisch kinderboek in voorbereiding**

Naast een gedenkboek wordt ook een historisch getint kinderboek geschreven, waarvan de voorbereiding reeds ver is gevorderd. Auteur is Barbara van der Dussen. De hoofdpersoon van het boek is een ticheljongen, die in zijn jeugd de bouw van het oude Raadhuis (rond 1907) in Winsum meemaakt. Het boek tracht een sfeertekening van die tijd te geven en is bestemd voor de middengroepen van de basisscholen.

*** Maandelijks lezingen**

Het jaarprogramma van onze vereniging zal zoveel mogelijk worden afgestemd op de activiteiten van de Stichting 950 jaar Winsum. Er bestaan momenteel plannen om, gespreid over de maanden van het jaar 2007, een negental lezingen (voor iedere eeuw een) te organiseren in het Jacobijnenhuis.

*** Samenwerking met Hardenberg**

Aangezien in Hardenberg wordt herdacht, dat het volgend jaar precies 200 jaar geleden is dat Clara Feyoena van Sytzama, die haar jeugd op de borg van Bellingweer heeft doorgebracht en de auteur is van de "Bellingweerder Uitspanningen", is overleden, wordt momenteel nagegaan of het mogelijk is in Hardenberg en Winsum een gezamenlijke tentoonstelling rond haar persoon te houden. Tevens wordt onderzocht of er een gemeenschappelijk nummer van het tijdschrift kan worden uitgegeven, waarin haar gedichten en poëzie weer worden gepubliceerd. Het ligt in de bedoeling in dit tijdschriftnummer ook (een deel van) een, door Clara eigenhandig geschreven, receptenboekje te publiceren.

Tenslotte wordt in Hardenberg overwogen een standbeeld of gedenkteken ter nagedachtenis van Clara Feyoena op te richten.

*** Historische Gondelvaart**

De stichting 950 jaar Winsum zal op 8 september 2007 een gondelvaart organiseren, waarbij ook oude binnenvaartschepen te zien zullen zijn.

*** Historisch getinte excursies**

Verder zijn historische excursies in voorbereiding door en rond het dorp Winsum.

*** Musical in voorbereiding**

In samenwerking met alle basisscholen van Winsum zal getracht worden een historische musical samen te stellen voor alle groepen 8.

*** Dag van de Groninger Geschiedenis**

Op 21 oktober zal in Groningen de jaarlijkse dag van de Groninger Geschiedenis worden gepresenteerd. Gezien de vele activiteiten in voorbereiding zal onze vereniging deze keer niet met een stand vertegenwoordigd zijn.

*** Week van de Geschiedenis**

In het kader van de week van de Geschiedenis (thema: 'Geloof en Bijgeloof'), welke door het gehele land plaatsvindt, zal voorzitter Tersteeg op 22 oktober in het Kinderboekenmuseum een lezing houden over de betekenis van het Dominicanenklooster in Winsum.

*** Presentatie van de website: Het verhaal van Groningen**

Op 8 november wordt in de Fraeylemaborg te Slochteren de website 'het Verhaal van Groningen' gepresenteerd. Het gaat hier om een initiatief van de Groninger Archieven in het kader van de samenwerking met het z.g. Groninger Forum, waarin tal van culturele organisaties zoals musea, bibliotheken, hogescholen e.d. samenwerken om via een doorschakelbaar zoekstelsel de historische informatie voor een breed publiek toegankelijk te maken. De Groninger Archieven organiseren workshops voor belangstellenden, zodat iedere schrijver in de gelegenheid wordt gesteld een bijdrage te leveren voor plaatsing op de website. Uiteraard is er een redactie, die de inhoud op kwaliteit en lay-out beoordeelt alvorens tot plaatsing wordt overgegaan.

Voor nadere gegevens over de deelname aan de workshops kunnen belangstellende schrijvers zich wenden tot Mw. I. Kleysen, projectmedewerker bij het Verhaal van Groningen.

Zie: www.hetverhaalvangroningen.nl

3. De lezing van dhr. Taco Tel

Nadat de vervangende apparatuur staat opgesteld, geeft de voorzitter het woord aan dhr. Taco Tel, die zich, als medewerker van de Gemeente Groningen: afdeling Ruimtelijke Ordening en Economische Zaken (ROEZ), bezig houdt met een systematisch onderzoek van historische panden in de binnenstad.

De spreker brengt in zijn lezing de volgende punten ter sprake:

- 1 Wat is historisch bouwkundig onderzoek?
- 2 Wat is de werkwijze?
- 3 Resultaten van de bouwhistorische verkenning in de binnenstad van Groningen.
- 4 Bespreking van enkele oude panden in de Westerstraat in Obergum.
- 5 Resultaten van deze verkenning.

Voor de punten 1 t/m 3 verwijst de hr. Tel naar de uitgereikte brochure van de Gemeente Groningen Afd. ROEZ.

ad.1. Historisch bouwkundig onderzoek

Het historisch bouwkundig onderzoek is een relatief jonge discipline. Bij veel, ogenschijnlijk moderne gebouwen bevindt zich achter de nieuwe gevel niet zelden een ouder pand met een indrukwekkende geschiedenis. Van buiten kan men dit soms waarnemen aan de raamverdeling in de gevel. Het meest intrigerend zijn echter de bewaard gebleven kapconstructies en de kelders.

Bij grote kapconstructies werden de samenstellende gebinten op

de grond vervaardigd en als een soort bouw pakket aangevoerd. De samenstellende delen werden m.b.v. specifieke tekens in de vorm van streepjes of nummers gemerkt, zodat zij boven in het juiste verband gemonteerd konden worden. De heer Tel toont afbeeldingen van de oude kapconstructie van de kerk van Winsum, waarop dergelijke merktekens bewaard zijn.

ad.2. Werkwijze

Naast de bovenvermelde technieken kan men voor het bepalen van de ouderdom van een pand ook onderzoek doen naar de gebruikte houtsoorten en hun ouderdom aan de hand van dendrologisch onderzoek. Hierbij wordt m.b.v. een boor een aantal monsters genomen uit het hout en wel loodrecht op de groeirichting. Opgemerkt wordt dat de houtgroei sterk afhankelijk is van het klimaat in een bepaald jaar. In een zonnig, regenrijk jaar zal de houtgroei groter zijn dan in een jaar met slechte groeiomstandigheden. Door de lengte van de onderlinge afstanden tussen de jaarringen te vergelijken met een standaard kan men vrij nauwkeurig de kapdatum dateren. Het beste gaat dit bij eikenhout, vanwege zijn duidelijke kringsporige structuur. Lastiger is de methode toepasbaar wanneer naaldbout als constructiemateriaal is gebruikt.

De aldus bepaalde kapdatum van het hout zegt op zich zelf nog niets over ouderdom van de constructie, omdat het zeer wel mogelijk is dat het bouwen later is gebeurd of dat het schaarse hout nogmaals is hergebruikt bij de renovatie van dezelfde of een geheel andere constructie. Niettemin is de methode een belangrijk hulpmiddel voor het bepalen van de ouderdom van het hout.

Ook kan de aard van het metselwerk nadere informatie verschaffen, evenals de vorm van het stucwerk, de gebruikte pansoorten en andere specifieke kenmerken, zoals de uitvoering en versiering van muurankers. Bij verbouwingen van oude panden werden vaak in latere tijd grotere ramen ingehakt. Om met het metselwerk toch weer uit te komen, werden voor ca. 1740 kwart steentjes, of zogenaamde 'clusoortjes' veel gebruikt. Ook dit kenmerk kan een indicatie voor de leeftijd geven.

Het onderzoek wordt in de stad Groningen uitgevoerd door de Stichting Monument en Materiaal (M&M) tezamen met de Gemeente Groningen. De taak van de dhr. Tel is om de verkenningen uit te voeren in het geval er door stadsvernieuwing sloopplannen worden gemaakt.

Om zo gestructureerd mogelijk te werk te gaan is men in Groningen begonnen met een systematisch onderzoek van de binnenstad. Na inventarisatie (347 Rijksmonumenten en 289 oude MSP-monumenten) heeft tezamen 636 panden aangewezen. Daarnaast zijn er nog ca. 3000 beeldbepalende panden.

De stedelijke ontwikkeling van Groningen

De binnenstad van Groningen wordt vervolgens getoond aan de hand van de kaart van Jacob van Deventer uit 1565. Groningen is ontstaan uit twee kleine dorpjes, een in het A-kwartier gelegen en de andere rond de Martinikerk (ca. 700-800). In 1040 kreeg de Bisschop van Utrecht er een zetel als heer van het Gorecht. Pas in de 11de en 12de onstond de stad, die aanvankelijk omringd werd met houten fortificaties. De eerste steenhuisen komen er pas in de 13de en 14de eeuw. Weer later worden muren en poorten in steen gebouwd. Vanaf de dertiende eeuw kunnen we eigenlijk pas spreken van bouwhistorie; in de periode daarvoor is men aangewezen op archeologisch onderzoek. In de 17de eeuw in de periode tussen 1615 en 1624 wordt de stad

uitgelegd en qua oppervlakte verdubbeld. In de 18de en aan het begin van de 19de eeuw is er binnen de uitleg nog voldoende plaats voor uitbreiding. Pas in de tweede helft van de 19de eeuw en de twintigste eeuw groeit de stad explosief verder buiten de wallen, die rond 1875 zijn geslecht.

Het bouwen en verbouwen in de stad hangt sterk samen met de economische ontwikkeling, met herbouw na oorlogsschade en met stadsvernieuwingsplannen. Om deze redenen is het van belang historische bouwonderzoek uit te voeren. Gebrek aan inzicht en achterstand met de inventarisatie hebben er toe geleid dat er al veel waardevolle panden zijn verdwenen.

Het project bouwhistorische inventarisatie omvat een verkenning van de binnenstad aan de hand van de volgende punten:

- a. op basis van selectie
- b. verzamelen van systematische basiskennis
- c. de inventarisatie
- d. de selectie.

Het laatste punt omvatte een voorselectie van ca 1150 panden van voor 1850 en een nader onderzoek van de geselecteerde panden. Per pand werd daartoe een bouwdoossier aangelegd voorzien van foto's, het eigenlijke bouwkundig rapport alsmede de gegevens van de verschillende bewoners en de eigenaren.

Het onderzoek werd uitgevoerd in samenwerking met twee medewerkers van verschillende bouwkundige bureau's, te weten de heren J. van der Hoeven en F. van der Luin.

ad.3. Resultaten van de bouwhistorische verkenning in de binnenstad van Groningen

Vervolgens worden aan de hand van schematische overzichten van doorsneden van gebouwen voorbeelden gegeven van het onderzoek in de stad: o.a. het huis met de klokgevel aan de zuidzijde van de Grote Markt, het Hinkaertshuis, het Gotisch huis in de Brugstraat, verschillende panden in de Poelestraat, de Oosterstraat (o.a. het Schimmelpenninckhuis) en in de Carolieweg. Bij al deze panden wordt gelet op de raamindeling van de gevel, die correspondeert met het aantal verdiepingen in het achterhuis. In vele gevallen, zoals op de Hoge der A, is de vroegere functie van pakhuis hieruit nog te af te leiden.

Een ander kenmerk is de aanwezigheid van een z.g. drup, d.w.z. een zeer nauwe gang tussen twee belendende panden.

ad.4. Bespreking van enkele oude panden in de Westerstraat in Obergum

De heer Tel gaat vervolgens in op enkele panden in de Westerstraat, die hij, speciaal met het oog op deze lezing, aan een eerste onderzoekje heeft onderzocht. Aan de hand van eerste kadastrale kaart van Obergum uit 1830, welke werd gedownload van het internet van de site www.kadastraal.nl, werden 15 panden geselecteerd. Begonnen werd met het winkelpand van de Fa. De Noord, dat zich kenmerkt door een zeer steile dakhelling. De indrukwekkende sporenkap en de gebinten zijn vervaardigd van naaldhout. De dakbedekking is interessant door het voorkomen van linksdekkende pannen. De voorlopige datering komt uit in de 17de eeuw.

Ook het pand Westerstraat 1 is van een zelfde ouderdom, alhoewel de voorgevel 19de -eeuws is. Het pand blijkt later te zijn verbreed. Het voorkomen van clusoortjes duidt erop dat het huis ouder is dan ca. 1750. Tevens werd een 17de-eeuwse kastenwand aangetroffen.

In het pand Westerstraat 3 werden in de zijgevel oude muurankers aangetroffen, terwijl de onregelmatige gevelindeling ook duidt op een hoge ouderdom.

Het pand van de fietsenwinkel van de Fam Poort is wellicht 17de of 18de -eeuws, hetgeen te zien valt aan het metselwerk met clusoortjes aan de noordzijde van de schuur.

Het naastliggende pand aan de westzijde is laat 19de -eeuws, tengevolge van het terugleggen van de rooilijn.

De voormalige slagerij van de fam. Korendijk, aan de zuidzijde van de straat gelegen, is naar verwachting 17de -eeuws, vanwege de fraaie topgevel, de steile dakhelling, de aanwezigheid van zware muurankers en de naaldhouten kap.

Het pand Westerstaat 6 heeft eveneens een steile kapconstructie. Het pand is aangetast door vele ingrijpende verbouwingen. De leeftijd wordt geschat op ruim 200 jaar.

Het woonhuis van de fam. Kracht vertoont een jaartal, dat echter niet duidt op het bouwjaar, maar op een later uitgevoerde verbouwing.

Ook het pand Westerstraat 19 vertoont in de gevel de clusoorsteeëntjes, die duiden op een bouwjaar van voor 1750.

Het pand Westerstaat 27, de vroegere boekwinkel van de (over-) grootvader Sennema is niet oud.

Tenslotte is het woonhuis van de voorzitter bezocht, Westerstraat 31. De gevel in hard gebrande klinkersteen dateert, evenals die van de naastliggende panden, uit 1937. Het achterhuis is echter veel ouder, wellicht uit de 17de -eeuw, hetgeen aanmerkelijk wordt gemaakt door een kenmerkende balkconstructie.

Het pand Westerstraat 37 (fam. Beereboom), waarvan de voorgevel dateert uit 1950, blijkt bij de beschouwing van de zuidzijde te zijn samengesteld uit drie oudere panden, die zijn samengevoegd, waarbij de rooilijn naar achteren is gelegd. In een van de panden werd een zeer bijzondere console aangetroffen als balkondersteuning.

4. Vragen

De vraag wordt gesteld, hoe het historisch bouwonderzoek in Winsum verder zou moeten worden opgezet. De spreker antwoordt dat in de stad Zutphen naast vrijwilligers ook een vakkracht hiermee is belast.

Gevraagd wordt of eigenaren wel graag willen meewerken aan bouwhistorisch onderzoek, omdat zij daardoor wellicht de kans lopen dat hun huis op een monumentenlijst wordt geplaatst en de gebruiksmogelijkheden zouden kunnen worden beperkt. De spreker antwoordt dat het hem bekend is, dat dergelijke aanwijzingen na protest van de bewoner resp. eigenaar zijn afgewezen. Naast de aangewezen Rijksmonumenten bestaat voor de gemeenten de mogelijkheid karakteristieke panden middels een aanwijzing te beschermen.

Ten slotte wordt de vraag gesteld hoe het komt dat in de Westerstraat de bebouwingsrichting van woningen vanouds oost-west is. Een oorzaak kan zijn, dat dit mogelijk samenhangt met het oorspronkelijke dijkarakter van de Westerstraat langs het Winsumerdiep. Evengoed kan het echter een kwestie zijn van lichtinval of oriëntatie ten opzichte van de overheersende windrichting.

5. Sluiting

De voorzitter dankt de heer Tel voor zijn boeiende inleiding. Na overhandiging van de traditionele boekenbon wordt de vergadering gesloten.

Vrijwilligers voor het verhalenonderzoek Groningen: op zoek naar de oude en nieuwe verhalen uit uw stad/dorp of streek

Het DOC Volksverhaal (Meertens Instituut) is in juli 2006 opgericht voor het structureel documenteren en onderzoeken van de mondelinge overlevering, het volksgeloof en de vertelcultuur van Nederland.

Het DOC Volksverhaal doet momenteel volksverhaalonderzoek in de provincie Groningen voor het Groot Gronings volksverhalenboek. We zijn hier voor op zoek naar mensen die verhalen van vroeger én tegenwoordig kennen of kunnen vertellen, van oude sages en sprookjes tot moderne broodje-aapverhalen over de smiley-bende, van multiculturele verhalen tot geruchten en 'bijgeloof'. Verhalen van kabouters, spoken, hekserij, reuzen, witte wieven, weerwolven, duivels en demonen, van sprookjes tot christelijke wonder- en bekeeringsverhalen. Van volksgeneeskunde tot de Vliegende Hollander. Verhalen die in uw woonplaats, geboorteplaats of streeks misschien bekend zijn, maar bij veel mensen daarbuiten niet.

De verhalen kunt u aan één van onze medewerkers vertellen tijdens een gesprek, of er wordt u een verhalenenquête (met antwoordenvolp) opgestuurd.

Er is daarnaast behoefte aan mensen die mee willen werken aan het intikken van verhalen uit Groningen. In 1960 begon vanuit het Meertens Instituut, destijds het Volkskundebureau, een groot-scheeps onderzoek naar de verspreiding van sagenmotieven in Nederland. Tussen 1960 en 1977 zijn ruim 32000 verhalen verzameld. Voor het digitaliseringsproces van de verhalencollectie van F. Wever, die in de jaren zestig van de vorige eeuw volksverhalen optekende bij de Groningers (vooral Oost-Groningen), zijn hard vrijwilligers nodig, van zowel binnen als buiten de provinciegrenzen.

Ook zoeken wij vrijwilligers die, na instructie, verhalen willen verzamelen in Groningen (in het ABN of Gronings).

Maak kans om met uw bijdragen in het boek te komen!

Voor meer informatie www.volksverhalen.nl, mail ruben.koman@meertens.knaw.nl (projectleider) of theo.meder@meertens.knaw.nl (projectmanager), tel. 020-462 85 34 of 020-462 85 58

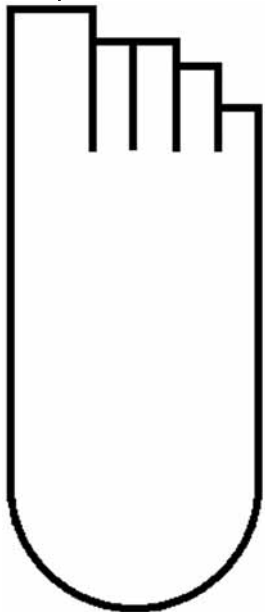

*De redactie
wenst u
een feestelijk
jubileumjaar*

2007

P e d i c u r a

*gediplomeerd voetverzorgster
aantekening diabetische voet
voetreflexzonetherapeute
massage-therapeute
en stoel shiatsu*

fennie braad
nieuwstraat 48
9952 ej winsum

06 - 20 43 78 49
behandeling op afspraak

KOEL SERVEREN

"Grunneger" KRUUD NBITTER

Garantiede kwaliteit

*Trek n oet kruud n, dei oranger veul in
Grunnen venskwam n*

Er gaat niets

boven Groningen

Slijterij Guikema

0595 44 40 32 - Winsum

GEDISTILLEERD

Dese kruid niet in de slachbak wesen

30% Vol

e
0,1L

Hoofdstraat W 24 9951 AB Winsum
Tel.: 0595 - 443620

